

Egyetemek területi szerepkonceptiójának stratégiai változásai a magyar EU-csatlakozás után

---

A magyar felsőoktatási intézmények az ország EU-s csatlakozásáig elfogadták az európai egyetemek főbb stratégiai irányelveit az első két egyetemi küldetés, a kutatás és az oktatás területén. A harmadik misszió azonosítása és megfogalmazása szükséges lépés a hazai intézmények számára a tudásalapú társadalom támogatása érdekében, ami egyben kijelöli az egyetemek regionális szerepeit is. A harmadik misszió területi értelmezésére számos elméleti keretet dolgoztak ki, melyek közül néhány, többek között a Triple Helix modell az egyetem szerepét a gazdaság oldaláról közelíti meg. Más elméletek az egyetemek regionális gazdasági hatására (regionálisan elkötelezett egyetemek) vagy az egyetemek társadalmi felelősségvállalásának kérdésére világítanak rá. Az említett elméletek jelentős hatást gyakoroltak a modern egyetemi szerepek fejlődésére. A tanulmányban ehhez kapcsolódóan három magyar egyetem intézményi stratégiai dokumentumaiban megjelenő területi szerepeket és azok változásait vizsgálom az EU-s csatlakozást, mint korszakhatárt követően.

BEVEZETÉS

A globalizáció hatására a felsőoktatás terei is kitágultak, és a felsőoktatási intézmények között a nemzeti határokon átnyúló együttműködések mellett (nemzetköziesedés) a globális verseny is elindult (elsősorban a mobilitás területén és a kutatási forrásokért vívott formában). Általános jelleggel megerősödött az intézmények szolgáltató jellege, ami egyben a felsőoktatási intézmények ún. harmadik szerepének legelterjedtebb megközelítési lehetősége. Az Európai Unión belül mindezek a változások az európai intézmények versenyképességének, illetve társadalmi és gazdasági szerepüknek megerősítését vonták maga után. A bolognai folyamat megszületésével majd a Lisszaboni stratégián belül is megfogalmazódott a felsőoktatási intézmények feladata a tudásalapú társadalom kialakításában. A bolognai folyamat által létrehozott Európai Felsőoktatási

[1] Széchenyi István Egyetem, Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, PhD-hallgató (danos.zsolt@gmail.com).

Térség már megszületése előtt magában foglalt olyan országokat is, amelyek 1999-ben még nem voltak az EU részesei, így még a csatlakozás előtt megindulhattak itt az európai felsőoktatási folyamatok. Az oktatás és a K+F területén ezek viszonylag jól kutatható és nyomon követhető folyamatok voltak, de a harmadik szerep esetében ez korántsem volt ennyire átlátható. Magyarországon a 2000-es évek elején zajlott le a felsőoktatási intézmények integrációja, amelynek nyomán a mai struktúra jórészt kialakult. Ekkortól beszélhetünk több komplex tevékenységeket ellátó intézményekről, amelyek feladatai között az integrációhoz és a területi koncentrációhoz kapcsolódóan megjelentek a területi szempontok is. Szintén a területi szempontok kibővüléséhez vezetett az 1990-es évek végétől felgyorsuló tömegesedés és nemzetközi mobilitás, amelynek következtében a felsőoktatási intézmények a területiséghez való viszonyuk és fejlesztési stratégiájuk újragondolására kényszerültek. A tömegesedéssel és a munkaerőpiac felerősödő igényeivel a felsőoktatás szolgáltató szerepe vált hangsúlyosabbá, és külön jelentőséget kapott a felsőoktatási intézmény saját környezetének, valamint bővebb területi elhelyezkedésén belüli kapcsolatrendszere. A korábbi nemzetgazdasági rendszerek mellett felerősödött a regionális szint, és a felsőoktatási intézmények a szűkebb lokális hatások mellett a nagyobb területi egységet felölelő régiókban is meghatározó szerepet töltenek be. Figyelembe véve a szocialista időszaknak köszönhetően eltérő hazai egyetemfejlődés sajátosságait és a felsőoktatási intézmények jelenlegi tanuló fázisát tanulságos három egyetem szerepfelfogásának és azok változásainak vizsgálata elsősorban a stratégiai dokumentációkon keresztül ebben az átmenetinek tekinthető időszakban.

A felsőoktatási intézményeknek a nemzetközi és hazai kutatások is már meghatározó területi társadalmi-gazdasági szerepeket tulajdonítanak, de ezek a szerepek tartalmukban jelentősen eltérhetnek a regionális fejlettségtől, amely pedig elsősorban földrajzi, társadalom- és gazdaságtörténeti tényezőktől és meghatározottságtól függenek. Magyarország 1990 óta kapitalista berendezkedésű, és 2004 óta tagja az EU-nak, így a globális és EU-s trendek hatásainak társadalomtörténeti távlatokban mérve viszonylag rövid ideje volt mélyreható változást kialakítaniuk. Kérdésként merül fel, hogy a jelenlegi Magyarországon az egyetemek megfigyelhető szerepei mennyire illeszthetők be a nemzetközi trendekbe, illetve maguk az egyetemek milyen szerepeket tulajdonítanak maguknak, milyen egyéb szerepeik vannak, illetve ezek adott időszakon belül miért és hogyan változhatnak. Mivel a magyar felsőoktatási intézmények jelenlegi formájukban a 2000-es évek elején alakultak ki, a mai felsőoktatási rendszer mindössze tizenöt évre nyúlik vissza, így az intézmények szerepvállalása is ilyen távlatban vizsgálható. Az intézmények részére a 2005-ös felsőoktatási törvény írja intézményfejlesztési terv (stratégia) készítését, ugyanakkor már évekkel korábban is általános jelenség volt. Bár az intézményi integrációk és a felsőoktatás átalakítása a bolognai folyamat kapcsán már néhány évvel az EU csatlakozás előtt elindult, az EU csatlakozás mégis lényeges pont volt a magyar felsőoktatás szempontjából. Egyrészt közvetlenné vált a magyar felsőoktatási

intézmények részvétele az európai támogatási rendszerben, másrészt a régió mint tervezési és fejlesztési kategória és egység megjelenése is ehhez köthető.

MÓDSZEREK

Jelen tanulmány egy átfogóbb kutatás kisebb szegmensét foglalja magában, amelyben három intézményt, a Széchenyi István Egyetemet, a Kaposvári Egyetemet és a Miskolci Egyetemet vizsgálom. Ezek az intézmények a magyar felsőoktatási rendszeren belül számos hasonló vonással rendelkeznek, ami lehetővé teszi a társadalmi és gazdasági szerepük összehasonlítását. A három intézmény kiválasztása az alábbi jellemzők alapján történt:

- állami fenntartású egyetemek;
- legalább megyei, de regionálisnál jelenleg nem nagyobb vonzáskörzetű intézmények;
- nem kutatóegyetemek, de legalább három karral vagy képzésterülettel rendelkeznek;
- különböző régiókban és megyékben terülnek el;
- szervezeti egységeik koncentráltan helyezkednek el, lényegében egy városban (néhány kivétellel) találhatóak;
- kimutatható K+F és társadalmi-gazdasági tevékenységeik és kapcsolatrendszerük van.

A kutatás során a 2004-ben, azaz Magyarország EU csatlakozásának évében és az utána következő esztendőkből keletkezett intézményi dokumentumokban vizsgáltam a három intézmény területi szerepfelfogását, illetve azok változásait. A kutatást nehezítette, hogy a dokumentumok egy része nem vagy nehezen hozzáférhető akár elektronikus formában, akár az intézményektől bekérve, így csak a potenciális dokumentumok egy részét tudtam vizsgálni. A vizsgált dokumentumok körét az intézményi dokumentumok csoportosítása előzte meg, és ennek alapján azon stratégiai dokumentumokat választottam ki, amelyek az intézmény teljes szervezeti egészére és tevékenységi körére kiterjedő, közép- és hosszú távú stratégiai dokumentumai közé sorolhatóak. Ezek az alábbiak (amelyek gyakran egy dokumentumban találhatóak):

- vízió;
- misszió;
- intézményfejlesztési tervek.

Az említett dokumentumokon kívül a dokumentumokban található hivatkozott dokumentumokra is támaszkodtam. A dokumentumok vizsgálatának módszere a kutatás jelen szakaszában a fejezetekben előforduló területi hivatkozások feltérképezése és összefüggéseinek megállapítása volt szövegelemzés alapján, a dokumentumok kvantitatív vagy kvalitatív tartomelemzésére még nem volt mód. A dokumentumokban az alábbi négy területi szerepfelfogást vizsgáltam:

- nemzetközi (globális, kontinentális és határon átnyúló is);
- országos (nemzeti);

- regionális (országon belül nagyobb területi egység);
- lokális (város vagy legfeljebb megyei szintű egység).

A FELSŐOKTATÁS ÉS A RÉGIÓK

A regionálistudományi kutatások összehasonlításokon keresztül már bebizonyították, hogy az egyetemek bevonásának mértéke a regionális gazdaságba regionális és nemzeti sajátosságoktól függ. Az egyetemek küldetésudata és szerepvállalása minden esetben a történelmi környezet által is meghatározott tényező.^[2] Az egyetemek küldetése csak a 20. század végétől bővül ki az oktatás, kutatási és gazdasági-társadalmi szerepvállalás hármaskörére, és egyre komolyabb hangsúly helyeződik a harmadik funkcióra a nemzeti és regionális gazdaságfejlesztési stratégiákban. A harmadik szerep vizsgálatát alapvetően két irány jellemzi a szakirodalomban, az egyik a H. Etzkowitz nevével fémjelzett amerikai kutatóegyetemi mintát beépítő vállalkozói egyetem modell, illetve a másik az egyetemek regionális szerepkörére koncentráló, alapvetően európai mintán alapuló modell (J. Goddard nevéhez fűződik a regionálisan elkötelezett egyetem teóriája).^[3] A '90-es évek második felében jelent meg a Triple Helix modell,^[4] melynek lényege, hogy az egyetemeknek működésük során együtt kell működniük mind a gazdasági szereplőkkel, mind a kormányzat szereplőivel, vagyis az egyetemek-ipar-kormányzat egy hármaskörű egységet alkotnak ebben a modellben. A gazdasági kapcsolatok szükségességét az EU is többször megerősítette. Már az Európai Felsőoktatási Térség gondolata is számos kapcsolódó elképzelését hordozott, ahogy a lisszaboni stratégiában megfogalmazott tudásalapú társadalom megalapításában is oroszlánrészt vállalnak a felsőoktatás intézmények. Az EU 2020 programja szintén tartalmazza a leszakadó társadalmi csoportok felemelését és a perifériára kerülők társadalmi befogadásának erősítését, amely stratégiai elvekben a felsőoktatási intézmények ismét jelentős szerepet kaptak. A Triple Helix modell továbbfejlesztéseként jelent meg a Quadruple Helix modell,^[5] amely szerint az egyetemeknek a kormányzaton és gazdasági szereplőkön túl a társadalommal is kapcsolatot kell tartaniuk. A Quadruple Helix modell gyakorlatilag az egyetemek társadalmi felelősségvállalásával

[2] Goddard, J. – Vallance, P. (2011): Universities and regional development. In: A. Pike – A. Rodríguez-Pose – J. Tomaney (eds.): *Handbook of local and regional development*. Routledge, London. 425-437.

[3] Goddard, J. (1997): *Universities and Regional Development: An Overview, background paper for OECD*. University of Newcastle. CURDS, Newcastle.

[4] Etzkowitz, H. – Leydesdorff, L. (1996): *The Triple Helix of University-Industry-Government Relations: A Laboratory for Knowledge Based Economic Development*. EASST Review, 1. 11-19.; Etzkowitz, H. – Leydesdorff, L. (2000): *The dynamics of innovation: from Nation Systems and „Mode 2” to a Triple Helix of university-industry-government relations*. Research Policy, 2. 109-123.

[5] Carayannis, E. G. – Barth T. D. – Campbell D. F. J. (2012): *The Quintuple Helix innovation model: global warming as a challenge and driver for innovation*. Journal of Innovation and Entrepreneurship, 2. 1-12.

azonosítható, ami illeszkedik a Triple Helix további kiterjesztésének modelljébe a Quintuple Helixbe, ami a társadalom és gazdaság (természeti) környezetét is rendszerbe illeszti.^[6]

A felsőoktatás az elmúlt évtizedekben olyan piaci szolgáltatássá nőtte ki magát, amelynek versenytere immár globális, az intézmények globális piaci szereplőkké változtak, és ennek legközvetlenebb területe a hallgatói és kutatói mobilitás, illetve a nemzetközi kutatások. A nagyobb egyetemek gazdasági-társadalmi szerepének ennek fényében mindenképpen van nemzetközi vetülete is a nemzeti és regionális szerepkör mellett. A globális piacon való helytállás, a nemzeti felsőoktatási intézmény és a regionális fejlődésben meghatározó résztvevő szereptípusok egymást nem zárják ki, de egységes stratégiát közvetlenül nem tudnak alkotni, ezért bizonyos formában az adott szerepek elválnak egymástól és gyakran egymás mellett léteznek egymás erősítése nélkül. Ezen a ponton tud belépni a helyi és központi kormányzás, a civil társadalom és az üzleti szféra annak tekintetében, hogy melyik szerepvállalást támogassa, és hatást gyakoroljon a felsőoktatási intézmény jövőbeli profiljára is. A kevésbé fejlett régiók jelentősen eltérhetnek a fejlettebb országokban megfigyelhető szisztémától, mivel a kevésbé fejlett régiókban a gazdasági fejlődéshez való hozzájárulása az egyetemeknek másodlagos lehet a helyi viszonyok fejletlensége miatt, ami óriási versenyhátrányt jelent az adott régió számára.

A magyar környezetben a négy vizsgált területi kategóriának saját története van. Egyrészt a magyar felsőoktatás nemzetközi dimenziója nagyobb mértékben csak 1990 után nyílt ki, és megerősödéséről csak 1999-től beszélhetünk. A magyar felsőoktatás nemzetközisége jelentős részben az európai kontinenshez kötődik, különösen az Erasmus és hasonló programok hatására, és a határon átnyúló programok jelentősége is ekkor vált lényegesebbé. Az EU-n kívüli kapcsolatok elsősorban tudományterületi együttműködésekent jelent, míg az EU-n belüli kapcsolatrendszer ennél sok esetben jóval kiterjedtebb. Magyarországon minden bővebb képzéskínálattal rendelkező állami egyetemnek van országos szerepe is, mivel a hallgatói vonzáskörzet egyes esetekben nem korlátozható kisebb területi egységekre. Minden állami egyetemnek van olyan képzése, amelynek hallgatói és munkaerői vonzáskörzete meghaladja a regionális mértéket, de jelentős különbség van abban a tekintetben, hogy hány ilyen képzés van az adott egyetemen, illetve a hallgatók hány százaléka honnan érkezik. A vizsgált intézmények mindegyikére jellemző, hogy a hallgatók nagy része régióon belülről érkezik, és a képzések nagy részére szintén igaz, hogy a hallgatók többsége régióon belüli lakóhelyről érkezik, és így korlátozott országos és meghatározó regionális szerepről beszélhetünk. A magyar felsőoktatási környezetben elsősorban a tervezési régió fogalma értelmezhető, amely az EU-s

[6] Carayannis, E. G. - Campbell D. F. J. (2012): *Mode 3 Knowledge Production in Quadruple Helix Innovation Systems. Twenty-first-Century Democracy, Innovation and Entrepreneurship for Development*. SpringerBriefs in Business, 7. 1-63.

integrációt megelőzően, mint területi egység ismeretlen volt, a magyar közigazgatási rendszer megyei és településalapú történelmileg. A mai NUTS 2-es kategóriába illeszkedő régióknak nincs történelmi előképe, létrehozásuk mesterséges módon a közigazgatási egységként szolgáló megyék összevonásával valósult meg 1999-ben. Mivel korábban ilyen jellegű együttműködés nem volt a megyék között, ennek sem kulturális, sem társadalmi-gazdasági előzményei nem voltak, így a régió a magyar rendszerben teljesen új jelenség. Az EU támogatások elosztásának területi egységeként ez a mesterkélt forma nagyban akadályozza a források hatékony felhasználását, ugyanakkor az egyetemeknek, mint a térségi-területi fejlődést meghatározó szereplőnek a területi szerepfelfogását ehhez a kategóriához kell igazítania. A regionális szerepkör ilyen formában új szerepkörnek tekinthető az egyetemek részére, a korábban kiemelten lokális (városi illetve megyei) szerepkörű intézmények hatáskörüket, szerepüket egy nagyobb egységre vonatkoztatva kellett újrafogalmaznia. A városi és megyei környezetben való szerepvállalás volt sokáig meghatározó ezeknek az intézményeknek, nagyobb területi rálátásuk csak egyes szempontokból volt (pl. egyes képzések tekintetében), így különösen érdekes, hogyan változott ez a szempont, az intézmények hogyan fogalmazzák meg a saját szerepfelfogásukat, szerepcéljaikat az ennek megfogalmazására szolgáló dokumentumokban.

A KAPOSVÁRI EGYETEM REGIONÁLIS SZEREPKÖRE A STRATÉGIAI DOKUMENTUMOKBAN

A fejezetben a Kaposvári Egyetem regionális szerepkörét és annak változásait mutatom be az egyetemi dokumentumok tükrében.^[7] A Kaposvári Egyetem 2000. január 1-én jött létre két (egy agrártudományi és egy tanítóképző) kar és két kutatóintézet integrációjával. Az intézmény megszületésében nagy szerepet játszott a megyei és a városi önkormányzat, ami nagyban elősegítette a regionális szolgáltató szerepet. Az egyetem karai az Agrár- és Környezettudományi Kar (AKK, korábban Állattudományi Kar néven), a Pedagógiai Kar (PK, korábban Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai Főiskolai Kar néven) és 2004-től a Gazdaságtudományi Kar (GTK) és a Művészeti Kar (MF, korábban Művészeti Főiskolai Kar néven). A művészeti képzéssel egyedi képzés kínálatot nyújt az intézmény, amelyet egy új vidéki művészeti képzési központ kialakítása indokolt. 2005-öt követően tovább bővült az egyetem szolgáltatási és képzési köre. Jelentkezőinek nagy része – különösen a pedagógiai és gazdaságtudományi képzések esetében – a saját régiójából, a Dél-Dunántúl régióból érkezik, kivéve a művészeti

[7] S. n. (2006): *Kaposvári Egyetem Intézményfejlesztési Terve*. Kaposvári Egyetem, Kaposvár; S. n. (2008): *Kaposvári Egyetem Intézményfejlesztési Terve*. Kaposvári Egyetem, Kaposvár; S. n. (2009): *Kaposvári Egyetem Intézményfejlesztési Terve*. Kaposvári Egyetem, Kaposvár; S. n. (2012): *Intézményfejlesztési Terve*. Kaposvári Egyetem, Kaposvár; S. n. (2006): *Küldetési nyilatkozat*. Kaposvári Egyetem, Kaposvár.

képzéseket, amelyek esetében jóval kiegyenlítettebb az országos eloszlás a jelentkezők tekintetében. Ezek a jellemzők hozzájárulnak ahhoz, hogy az intézmény is a Dél-Dunántúl régiót emeli ki külön a küldetésnyilatkozatában.

A Dél-Dunántúl régió az ország legkevésbé fejlett területei közé tartozik, a bruttó hazai össztermék tekintetében ez a régió termeli a legkisebb részt, bár az egy főre jutó összeg alapján már megelőz más régiókat. A régióban jellemzően kevés a város, apró- és kistelepülések településszerkezet túlsúlya jellemzi. Míg ipara visszaszorulóban van, a mezőgazdaság korábbi térvesztése ellenére is húzóágazatnak tekinthető, sok kiemelkedő agrár- és élelmiszeripari vállalkozások található itt. Az AKK jelentős képviselője a regionális mezőgazdasági fejlődésnek, a régió K+F tevékenységének egyik megalapozója. A GTK elsősorban a Dél-Dunántúl és Somogy megye (amelynek Kaposvár a központja) fejlesztési szükségleteinek kiszolgálását látja el, de a régió tekintetében a Pécsi Egyetem képében jelentős konkurenciája van a területen. A régióban korszerűtlen a gazdasági szerkezet, nincsenek innovatív húzóágazatok, alacsony a versenyképesség és így a tőkevonzó képesség, amit a közlekedés fejletlensége és tudástranszfer kialakulatlansága is állandósít. Jellemző a kicsi és a közepes méretű vállalkozások túlsúlya és a hozzáadott értéket termelő egységek hiánya, ezért a magasan képzett munkaerő elvándorlása is probléma. Ezért ezen a területen fogalmazott meg az egyetem már a 2006-os intézményfejlesztési stratégiájában is nagyobb szerepvállalást és az aggregátor szerep felvállalását a térség gazdasági fellendítésének érdekében. A PK működése nagyban függ az állami dotációktól, így a jelentős konkurencia fenyegető (a Pécsi Tudományegyetem elszívó hatása) a kar egyes képzéseire.

A fentiekben láthattuk, hogy az intézmény vonzáskörzete elsősorban a Dél-Dunántúl régióra korlátozódik. Az intézmény korábbi küldetésnyilatkozata alapvetően az oktatás és kutatás kettős szerepvállalására hegyeződött ki, a gazdasági szerepvállalás érintőleges, a civil társadalmi szerep semmilyen formában nem jelent meg benne. A küldetésnyilatkozatban a területi hivatkozások is viszonylag szűkösek. A régió fogalma (konkrét név nélkül) szerepel benne, de a szöveg kontextusa csak egy szűkebb szerepvállalást sejtet. Az egyetem Magyarország és a dél-dunántúli régió fiataljainak és minden tanulni vágyó polgárának ajánlotta fel a nyilatkozatban oktatási és kutatási tevékenységeit, illetve a régió gazdaságának a fejlesztő, szaktanácsadó szolgáltatásait. További részleteket ezzel kapcsolatban nem közölt a szöveg, és mivel más formában a régió nem tűnt fel, így az ajánlás konkrét tartalmát a dokumentum nem világította meg. A szövegben a regionális feladatvállalás szerepet kapott, és mint regionális szolgáltató definiálta magát az egyetem, ám ezen a szerep megragadt annál, hogy az igényeket kielégítse, kezdeményező, innovációt előremozdító funkciót a szöveg alapján az egyetem nem kívánt ekkor még betölteni. A nyilatkozatban szerepet kapott a gazdasági környezet is, de csak nemzeti és globális viszonyrendszerben, az intézmény, mint a regionális környezet formáló ereje nem határozta meg magát. Mivel a küldetésnyilatkozat igen szűken kezelte mind a regionális, mind

az egyéb területi viszonyokat, ennek megszületésekor az egyetemnek feltehetően nem volt területi stratégiája, amit tükrözött is a nyilatkozat. A nyilatkozat 2015-ig szerepelt az egyetem honlapján, bár 2012-ben már egy jóval kibővültebb szerepkört fogalmazott meg az egyetem 2012-es intézményfejlesztési tervében. Mindezek fényében az egyetem stratégiai irányvonala kapcsán elmondható, hogy ennek kommunikációja igen zavaros. Hiába fogalmaz meg az egyetem nagyobb és tágabb szerepkört már 2012-ben, ha a honlapon szereplő küldetésnyilatkozat még évekig egy már érvényét veszített célt fogalmaz meg (2015 nyarán már változott a honlap, és ez a korábbi küldetési nyilatkozat jelenleg már nincs fenn a honlapon).

Az egyetemi honlapról nem érhető el az összes intézményfejlesztési terv, hiányzik a legutóbbi 2012–2015 közötti időszakra vonatkozó, ez csak a fenntartónál volt hozzáférhető. 2006-ban az intézmény regionális szerepvállalása helyett az egyes karok szerepvállalásán volt a hangsúly. Az AKK szerepvállalása kapcsán kiemelték a régió jelentős agrárgazdaságát, illetve a kar jelentőségét a régió és elsősorban a megye K+F tevékenységeiben. Ennek a karnak meghatározó tanácsadói szerepe is van a régió mezőgazdaságában, a Dél-Dunántúli régió szaktanácsadási tevékenységének irányítására – mint Regionális Szaktanácsadási Központ – ez a kar kapott megbízást. A kar által folytatott szaktanácsadási tevékenység kiemelt területei az állattenyésztés, a növénytermesztés, a takarmányozás és a farm menedzsment. 2006-ban még ezen a karon működött a Dél-Dunántúli Regionális Innovációs Ügynökség Kaposvári Egyetemi Kutatáshasznosítási Irodája is, amelynek feladata a régióban működő mezőgazdasági és élelmiszeripari vállalkozások regisztrálása, pályázatírás és -tanácsadás, valamint projektmenedzsment volt. A kar céljai között is szerepel a regionális szerepkör erősítése. A GTK esetében is megfelelő alátámasztást kapnak a regionális kapcsolatrendszerben való szerep a szövegben, ám konkrét tevékenységeket, irányokat, stratégiai helyet nem mutat be, elsősorban a régió gazdaságfejlesztési igényeibe ágyazza a dokumentum a kar regionális szerepvállalást. A PK esetében elsősorban a regionális szolgáltatói, elsősorban a gyógypedagógiai képzések szolgáltató szerepét emeli ki a terv.

A művészeti kar esetében a legkevesebb a regionális szerep, amit részben magyarázhat, hogy ennek a karnak a vonzáskörzete köthető elsősorban a régió kívülrre is. Ennek ellenére annyit a dokumentum is rögzít, hogy a hallgatók részben regionális feladatokat ellátó médiumokban végzik gyakorlatukat, illetve a karnak jelentős szerepe van a regionális művészeti tehetséggondozásban. Az egyetem minőségfejlesztési lépései között szerepel gazdasági, társadalmi szervezetek bekapcsolása az oktatásba, kutatásba, és ennek keretében kooperációs együttműködések kezdeményezése a régió vállalkozásaival, a társegyetemekkel, kamarákkal, önkormányzatokkal és a különféle szakhatóságokkal, valamint közreműködés spin-off vállalkozások szervezésében. A dokumentum egészéből látható, hogy a regionális küldetés stratégiai szintű megfogalmazásának hiányai ellenére a regionális szerepvállalás és a regionális intézményi tudat

már a 2006-os intézményfejlesztési tervben is hangsúlyos szerepet kap, ugyanakkor stratégiai keretet nem alkot, és a lokális szerepvállalás képe rajzolódik ki erősebben. Mivel a 2008-as és 2009-es intézményfejlesztési terv mind céljaiban, mind helyzetértékelésében szó szerint megegyezik a 2006-os intézményfejlesztési tervvel, így előrelépésről nem beszélhetünk ebben a tekintetben. A szó szerinti egyezés oka, hogy ezekben az években a 2006-os tervet csak módosította az egyetem, és újat nem készített, így számos ponton a dokumentumok érintetlenek maradtak.

A 2012-es intézményfejlesztési terv egy jóval bővebb szerepfelfogás kialakításának szándékát tükrözi. Az egyetem a Dél-Dunántúl régió mellett tervezi, hogy a Közép-Dunántúl régióban is komolyabb szerepet fog játszani. Ez a törekvése annak fényében, hogy korábban a tevékenységét elsősorban megyei szinten erősítette, különösen ambiciózusnak tűnik. Az egyetem karai tekintetében is láthatóan felfedezte a vonzáskörzet és a területei hatások kiterjesztésének lehetőségeit, ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy a korábbi intézményfejlesztési tervben ez csak nyomokban volt meg. A jövőkép szerint 2020-ban a Kaposvári Egyetem a Dél- és Közép-Dunántúl Régió, a Balaton térségének társadalmi-gazdasági környezetére reflektáló, multifunkciós szolgáltató, önálló felsőoktatási intézménye lesz, amely a környezetében lévő felsőoktatási intézményekkel, valamint kiterjedt nemzetközi kapcsolatokkal együttműködve látja el feladatait. Ezek a célok messze meghaladják az intézmény korábbi önképét, és tudatosan felvállalja az intézmény a regionális intézmény szerepkörét. Az egyes karok tekintetében is eltérések tapasztalhatóak, a művészeti és az agrárkar esetében országos szerepkörre koncentrálnak már az intézmény, a gazdaságtudományi és pedagógiai kar esetében elsődlegesen regionális szerepkört céloz meg. Az intézményfejlesztési tervben az intézmény szerepei úgy jelennek meg, amelyek már hosszabb ideje jellemzik, de ez ellentmondásban áll a korábbi intézményfejlesztési tervekben megjelenő szerepekkel, amelyek jóval szűkebb jelentőséget vállalnak fel. A korábbi tervekben erősen lokális maximum regionális jellegű szerepkör jelenik meg, amelynek bár van országos és nemzetközi szintje is, de ez egyáltalán nem hangsúlyos. Ezzel szemben a lokális szerepvállalás ebben a fejlesztési tervben súlytalanná válik, és a regionális és országos szint erősödik meg, amellett, hogy az agrár- és művészeti képzések esetében a nemzetközi szint megerősítését is kiemeli a dokumentum. Az egyetem minden tevékenységében legalább a szinttartást jelöli ki jelentős fejlesztési fázisok mellett. Ennek fényében az egyetem szerepfelfogásáról elmondható, hogy szélesebb területen jelenik meg, nagyobb jelentőséget tulajdonít magának a szolgáltatói vonalon, a lokális szerepvállalásból egyértelműen a regionális szerepvállalás felé tolódik a hangsúly. A korábbi dokumentumokon még érezhető a város támogatásával létrejött intézmény elkötelezettsége a helyi fejlesztések iránt, míg az újabb tervben már a regionálisan elkötelezett egyetem képe jelenik meg, ami figyelembe véve a régió elmaradottságát hasznos elemzési keretnek tekinthető a kutatás későbbi szakaszaiban. Emellett fontos megemlíteni, hogy az egyetem

a K+F tevékenységeit tekintve országos és nemzetközi területen szeretné fejleszteni, azaz ezeken a területeken a versenyben lévő pozíciót törekszik erősíteni, és a regionális versenyképességre már nem szolgáltatóként, hanem húzóágazat vezető képviselőjeként kíván hatást gyakorolni.

A MISKOLCI EGYETEM REGIONÁLIS SZEREPKÖRE A STRATÉGIAI DOKUMENTUMOKBAN

A fejezet a Miskolci Egyetem szerepvállalásait vizsgálja az egyetemi dokumentumok alapján.^[8] A Miskolci Egyetem kezdetben műszaki felsőoktatási intézmény volt, amely azonban a 2000-es évek elején befejeződő integrációs folyamatok eredményeként egy sokszínű képzés kínálattal rendelkező intézmény lett. A 2000-re létrejött egyetem ma hat egyetemi, két főiskolai karral, egy zeneművészeti intézettel és egy kutató intézettel rendelkezik. Az intézménynek történelmi előképe is van (a selmecbányai bányászati-kohászati tanintézet), ami a 18. századra vezethető vissza. A jelenlegi egyetem az előképtől függetlenül is régebbi (1949-es) alapítású, mint az előző két intézmény, így múltja a helyi társadalmi-gazdasági közegben mélyebben gyökerező intézményt tett lehetővé, ami hangsúlyosan megjelenik az intézményi dokumentumokban is. A város és így a lokális szinttel való fontos és átfogó együttműködés az alapítás óta meghatározó az egyetem életében, de mint később látható lesz, a térségi feladatok vállalását is hamar elfogadta az intézmény. A régióban gondolkodás a Miskolci Egyetem esetében vált a leghangsúlyosabbá a vizsgált intézmények közül, ugyanakkor egyes területeken (főleg K+F) a nemzetközi és az országos hatások és kapcsolatok is fontosak. A Miskolci Egyetem küldetésnyilatkozatában hangsúlyozottan megjelenik a térségi felelősségvállalás az Észak-Magyarország régióra vonatkozóan. További kapcsolódást mutat a minőségpolitika, amelyben szerepel, hogy az egyetem vezetésének célja az Észak-Magyarország régió olyan szellemi központjává válni, amelyet a társadalmi felelősség értékrendjei jellemeznek. Mindezek kifejezetten azt erősítik meg, hogy az egyetem elsődleges stratégiai célja a regionális szerepek minél erősebb felvállalása. Ebben talán az is szerepet játszik, hogy országos szerepvállalását már eleve nehezítik regionális vagy regionális szomszédban elhelyezkedő vetélytársak. A Miskolci Egyetem közvetlen versenytársai saját régiójának hallgatóiért, erőforrásaiért a közeli nagy egyetemek és hasonló képzési területű főiskolák. Két legerősebb vetélytársa közül az egyik a Kassai Műszaki Egyetem, amelyek képzési portfóliója éppen lefedi (bányászat, kohászat, egyéb műszaki tudományok) a Miskolci Egyetem erősségeit. A másik a Debreceni Egyetem, amely képzési portfóliója részben átfedi a Miskolci Egyetemével, és jobb mutatókkal rendelkezik, ezért nagyobb számú

[8] S. n. (2013): *Minőségpolitika*. Miskolci Egyetem, Miskolc; S. n. (2006): *Intézményfejlesztési Terv 2007-2010*. Miskolci Egyetem, Miskolc; S. n. (2013): *A Miskolci Egyetem Küldetésnyilatkozata*. Miskolci Egyetem, Miskolc; S. n. (2012): *Intézményfejlesztési Terv, 2012*. Miskolci Egyetem, Miskolc.

hallgatót tud vonzani. Egyik intézmény sem a Miskolci Egyetem régiójában található azonban, sőt a kassai egyetem más országban, Szlovákiában helyezkedik el, így a közvetlen regionális vezető szerep nem forog veszélyben. Az egyetem régiója, az Észak-Magyarország régió és székhelyének, Miskolcnak, amely Borsod-Abaúj-Zemplén megye központja szempontjából is lényeges az egyetem intenzív szerepvállalása. A régióban és megyében a legjelentősebb súlyt az ipar, a közigazgatás és a kereskedelmi-szolgáltatói szektor képviseli, amely szektorok részére az egyetem biztosítja a szükséges szakemberképzést. Mivel a vállalkozások száma a régióban alacsonyabb, mint az országos átlag, az egyetem szakember-kibocsátása meghatározó a munkahelyteremtés szempontjából is. Országos mértéket tekintve a régióban a legalacsonyabb a foglalkoztatási arány és a legmagasabb a munkanélküliségi ráta, ugyanakkor a főiskolai és egyetemi végzettséggel rendelkezők körében már jóval kedvezőbbek az adatok, ami jelzi, hogy a térség társadalmi mobilitásában is fontos szerepet játszik az intézmény. Az intézmény vonzáskörzete a hallgatók szempontjából itt is karonként és képzésenként eltérő, de lényegében a regionális és a megyei szint meghatározó, egyedül a zeneművészeti, az egészségtudományi, az anyagtudományi területek egyes szakjai, valamint a kulturális antropológia iránt mutatkozik országos kereslet. A régió gazdasági elmaradottsága azonban gyorsítja az elvándorlást, ami veszélyezteti a régió fiataljainak helyben tartását is.

Az intézmény sokoldalú képzési és kutatási tevékenységet folytat, ami meghatározó a régió fejlődésében. A teljes képzési portfólió régiós hatásainak bemutatására nincs lehetőség, de fontos kiemelni, hogy az egyetem szerepe közoktatási intézmények fenntartójaként és felnőttképzési tevékenységek folytatójaként is jelentős. 2006-ban az intézmény még azt a célt tűzte maga elé, hogy 2020-ra a Miskolci Egyetem nemzetközileg versenyképes kutató egyetemmé váljon, amelynek részeként a régió igényeinek megfelelő, általános és széleskörű képzési kínálatot nyújtson, illetve egyedi területeken, saját tudásbázisra épülve, a régió határain túlmutató vonzerővel rendelkezzen. Ezt a célt kibővítve 2012-ben is megismételte, tehát a prioritások nem változtak, de a nemzetközi jelleg hangsúlyosabbá vált ekkora. A Miskolci Egyetem küldetésnyilatkozatának sajátossága, hogy a határon túli magyarok lakta területek igényeinek kielégítésére is koncentrált, és az itteni magyar közösség céljaira is figyelemmel van. Ez a szerep nyilván adódik a határ viszonylagos közelségéből, de valószínűleg kapcsolható az intézmény 18. századi előképéhez is, amelynek eredeti helyszíne (Selmecbánya) szintén a határon túl helyezkedik el. Ezt a törekvését az egyetem a kassai intézményekkel és együttműködésekkel is törekszik erősíteni, amely arra utal, hogy egy tágabb regionális környezetet vesz figyelembe. Fontos megemlíteni, hogy az egyetem tevékeny részt vállalt Miskolc (a város és bővebb környezete) fejlesztési elképzeléseiben is, amelynek keretében kiemelendő a tervezési szerep, mint például 2006-2007-ben Miskolc fejlesztési pólusvárossá való fejlesztésének programjában betöltött funkció. Az egyetem készítette a program teljes stratégiáját, amely a város fejlesztését hét évre határozta

volna meg, de végül ebből semmi nem valósult meg. A régiós szerepvállalás súlyát mutatja az a stratégiai dokumentumokban is hangsúlyozott tény, hogy egy ESZA forrásból megvalósuló projekt (Társadalmi innovációk a felzárkóztatás szolgálatában) kiemelt célja a másik két régióbeli felsőoktatási intézménnyel való (Eszterházy Károly Főiskola és Károly Róbert Főiskola) együttműködésén keresztül a régió társadalmi innovációs potenciáljának növelése volt a társadalmi és területi hátrányok csökkentése érdekében. Ennek legfőbb eszköze egy Felzárkóztatási Klaszter létrehozatala, amelyben a térségben érintett különböző társadalmi, oktatási, kutatási, állami és önkormányzati és gazdasági szereplők összefogásával teremtenék meg a társadalmi fejlődés lehetőségeit. A projekt egyéb tevékenységei is azt célozták, hogy a három intézmény a régió felzárkóztatásának motorjaként tudjon működni köszönhetően az együttműködésnek. A projekt 2015-ben fejeződött be, így valós eredményei csak hosszú távú együttműködések tekintetében lesznek láthatóak, de egy átfogó regionális felsőoktatási együttműködési modell kiépítését célozta.

Az intézmény a 2000-es évek elejétől erős lokális és megyei szintű küldetés-tudattal rendelkezett, amit NUT2 régiófogalom bevezetésével ki tudott bővíteni és erősíteni, növelni tudta a hatásterületét. Érdekesség, hogy a Kaposvári Egyetem esetében a korábbi intézményfejlesztési tervben a regionális szerep töredékesen, valós koncepció hiányával jelent meg, és bár az újabb terv már jóval kiérleltebb elképzeléseket mutat, összességében az egyetemi feladatok folytonossága nem látható. Ezzel szemben a Miskolci Egyetem már 2006-os stratégiai dokumentumaiban egyértelműen lokális térenél nagyobb térségben fogalmazta meg a tevékenységeit, és a mesterséges régióban is törekszik valós feladatait meghatározni. 2012-re ez a törekvés olyan erőssé válik, hogy a régióknak lényegében többek között az egyetem által kezdeményezett felsőoktatási együttműködések adnak olyan keretet, amelyben valós térbeli egységként lehet értelmezni a mesterséges statisztikai-tervezési régiót. Ezt az együttműködést nem lehet azonban leképezni a régió valós földrajzi elhelyezkedésére, mert ilyen direkt egyezés nincsen. Az egyetem stratégiájában is inkább egymásra épülő stratégiai tereket lehet felfedezni, amelyek legelső szintjén a várossal való együttműködés, majd a megyei kooperáció helyezkedik el, amire ráépül a regionális szint és efelett helyezkedik el egy regionális szintnél nagyobb kiterjedésű tér, amelynek része a határon áthúzódó együttműködés Kassával vagy más magyar egyetemekkel (pl. Debrecennel). Ezek a stratégia elsődleges szintjei, amelyekhez hozzáadódik egyes tevékenységek és karok szintjén az országos és nemzetközi térben való együttműködés. A Miskolci Egyetem esetében egy tudatosan és hosszú távon épített regionális szerepvállalás figyelhető meg, amely szintén a regionálisan elkötelezett egyetem koncepciójához áll közel, mindazonáltal az országos és nemzetközi szinten való feladatok is átgondoltabb és összefogottabb képet alkotnak, de ezek a regionális szerepnél minden törekvés ellenére töredékesebb formában kapnak jelentőséget, és feltehetően a valóságban is töredékesebbek az egyetem egészét tekintve.

A SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM REGIONÁLIS SZEREPKÖRE A STRATÉGIAI DOKUMENTUMOKBAN

A fejezet a Széchenyi István Egyetem szerepvállalására koncentrálna az egyetemi dokumentumok tükrében.^[9] Az egyetem műszaki főiskolaként jött létre az 1960-as években, és az 1990-es évektől fokozatosan bővül a képzéseinek köre. 1991-től gazdasági, 1995-től zeneművészeti, 1996-tól egészségügyi és szociális képzések létesültek a főiskolán, amely már az 1998-ban elfogadott Stratégiai Tervében székhelyének, Győrnek és környékének igényeihez mérte az intézmény feladatait, ami egyértelműen lokális szerepvállalást jelent. Ugyanakkor már ekkor megfogalmazzák egy egyetem létrehozásának szükségességét, amely végül 2002-ben született meg, amikor a képzési portfólió kiegészült a jogi képzéssel a korábbi irányok mellett, amelyek szintén tovább bővültek. Az intézmény székhelye Magyarország második legerősebb jövedelem termelési potenciállal rendelkező városa és térsége. Az egyetemnek számos gazdasági szereplővel, kiemelt fontossággal autópári és elektronikai gyártóval, valamint azok beszállítóival kiépített kapcsolatai vannak, meghatározó szerepet játszik a megyéje (Győr-Sopron-Moson megye) és régiója, a Nyugat-Magyarország régió gazdasági és tudástranszfer folyamataiban. Az intézménynek fontos szerepet szánt a 2007-ben indult AUTOPOLIS fejlesztési és versenyképességi pólus program is (ami később félbemaradt). Különösen jelentős az intézmény tevékenysége országos, illetve most már határon átnyúló (nemzetközi) szinten is a járműipar területén. Érdekes, hogy az egyetem a tervezési-statisztikai régió részeként, a Nyugat-Magyarország régióhoz tartozik, az intézményi stratégiai dokumentumok azonban rendre más regionális megnevezést használnak (elsősorban Észak-Dunántúl, ami alaphelyzetben földrajzi egység), de gyakori, hogy az egyes szövegkörnyezetben a régiót nem is pontosítják. Ennek egyik magyarázata, hogy az intézmény tevékenységének egyik pólusa továbbra is elsősorban a város és közvetlen térségébe összpontosul, a másik, hogy az intézmény fokozatosan bővíti az a teret, ahol intenzív szerepet kíván játszani és regionális szereplőként határozza meg magát (földrajzilag új tájegységek is ennek kapcsán tűnnek fel a dokumentumokban, pl. Felső-Dunántúl, Közép-Dunántúl). A 2009-es stratégia azonban még egyértelműen az Észak-Dunántúlban határozza meg a Széchenyi Egyetem felelősségvállalási területét. Ugyanakkor az észak-dunántúli térségben a felsőoktatási intézmények között éles verseny van, több területen azonos képzési programot kínálnak a vetélytársak. A műszaki, a jogi és igazgatási jellegű képzési területeken az egyetem egyedüli szolgáltató, de a főváros közelsége folyamatos veszélyt

[9] S. n. (2007): *Intézményfejlesztési Terv 2007-2011*. Széchenyi István Egyetem, Győr; S. n. (2012): *Intézményfejlesztési Terv (2012-2016)*. I. kötet: Helyzetelemzés. Széchenyi István Egyetem, Győr; S. n. (2012): *Intézményfejlesztési Terv (2012-2016)*. II. kötet: Stratégia és kiválóság. Széchenyi István Egyetem, Győr.

jelent, és vetélytársként működnek az ottani intézmények a hallgatók és források vonzásában. A gazdaság- és a társadalomtudományok egyes képzési ágaiban is erős a közvetlen térségi verseny Veszprém (ami régióját tekintve a Közép-Dunántúl régióhoz tartozik) és Sopron felsőoktatási intézményeivel, a nemzetközi hallgatók tekintetében pedig a három közeli főváros Budapest, Bécs és Pozsony elszívó hatása is érvényesül. Ez a hármasság hatása eleve korlátozza az intézmény lehetőségeit, ezért az intézmény egyaránt meghatározza magát lokális és folyamatosan bővülő területen regionális szolgáltatóként, illetve egyes területeken húzóágazatként, valamint a három főváros határon átnyúló nemzetközi hálózatában egyes területeken meghatározó, más területeken inkább kiegészítő partnerként. Mindezek nyomán az intézmény országos szinten is azonosítja szerepeit már 2006-ban is, elsősorban hálózatok részeseként, és a járműipar esetén kiemelkedő szereplőként. Szintén lényeges említeni az egyetem nyitását a szlovákiai magyarság felé. A Széchenyi István Egyetem már 2009-es stratégiája a fentebb bemutatott célokat fogalmazta meg. Ez egy ötéves időintervallumra szóló dokumentum volt, amely számos vonatkozásában megerősítette a 2006-os (2007-2011. közötti időszakra vonatkozó) intézményfejlesztési tervét. A stratégia külön kiemeli, hogy a hazai források mellett az EU forrásai is meghatározóak a kapcsolódó tevékenységek végrehajtásában.

A nemzetközi stratégia elsősorban a járműipar területén vált először kiemeltté. Fiatal intézmény lévén a nemzetközi kapcsolatok száma nem kiemelkedő és a hálózatok kiterjedtsége még bőven kínál fejlődési lehetőséget. Az egyetem nemzetközi együttműködési megállapodásokat tartalmazó listája (tételesen feltüntetve a honlapján) azt mutatja, hogy az egyetem közvetlen térségi kapcsolatainak beágyazottsága bővül, de az egyetem nemzetközi stratégiája még befejezetlen a határon átnyúló kapcsolatok tekintetében. Számos szomszédos országbeli főiskola és műszaki egyetem szerepel a partnerek között, ami érthető abból a szempontból, hogy az egyetem korábban műszaki főiskola volt, és jelenleg is a műszaki kar a meghatározó intézményrész (ez a helyi Audi gyár ösztönző hatása), de a zenetudományi karnak is van együttműködő partnere. Az Erasmus partnerek között a szakfőiskolák száma domináns (Fachhochschulen), ami a duális képzés felé való nyitottságot mutatja. Az egyetem fiatal kora ellenére az ipari kapcsolatok száma és az intézmény kutatási potenciáljának céltudatos építése figyelemre méltó. Több egyetemi kapcsolat Bécs és Burgenland irányába mutat, és a földrajzi közelség formális és informális kapcsolatok differenciálódó hálózatát alakítja ki. A Centropo régió (mesterségesen létrehozott régiós együttműködés Magyarország, Csehország, Szlovákia és Ausztria szomszédos régiói között) az egyetem nemzetközi stratégiájának egyik alapköve, nem utolsósorban a mesterségesen létrehozott, de történelmileg széleskörű kapcsolatrendszerrel rendelkező régióon belül a járműipari együttműködések kiemelt szerepének. Ezen a területen meghatározó a régióval való együttműködése az egyetemnek, más területeken

ugyanakkor messze elmarad a régió más intézményeinek együttműködéseitől. Ennek magyarázata elsősorban a régióon belüli intézmények eltérő partnerstratégiájával magyarázható, de a régióon belül a hallgatói mobilitás is viszonylag elhanyagolható.^[10]

Az intézmény 2012-es intézményfejlesztési terve számos tekintetben egyenes folytatása a korábbi dokumentumoknak, de a stratégiai célterületek a korábbinál is jóval strukturáltabban jelennek meg. Az egyetem részletesen meghatározta, melyek azok a területek, amelyeken országosan vezető (járműipar) vagy specialista (zöldgazdaság, egyéb műszaki területek, regionális tudományok) szerepet tudnak betölteni. A regionális szerepekben ugyanezt a felosztást fogalmazzák meg. A két szerep közötti különbség a partneri viszonyokban való szerepeken alapul, a vezető pozíció partnerség alakítását jelenti, míg a specialista besorolás partnerkereső helyzetet jelöl. Az intézmény ilyen formában a Miskolci Egyetemhez hasonlóan hierarchikus formában, de annál strukturáltabb formában határozta meg a területi szerepvállalásait. A nemzetközi szerepvállalás kiemelt céljai (Centropé régió, szlovákiai magyarság) is egy kibővített régióban való szerepvállalást jelentenek, de az ezen a szűkebb földrajzi téren túlmutató nemzetközi szerepvállalás is megjelenik a megfogalmazott célok között már több tudományterületen, de az ezek megvalósításával kapcsolatos elképzelések jóval kevésbé strukturáltak, mint a hazai és a határon átnyúló célok. A nemzetközi szerepvállalást az intézmény részéről nagyban korlátozza a már korábban említett intézményi múlt rövidebb időtartama, a nemzetközi elismertség hiánya, az idegen nyelvű képzések kisebb száma, illetve a térségben lévő vetélytársak elszívó ereje.

KÖVETKEZTETÉSEK

A három egyetem szerepvállalásainak számos hasonló vonása van. Egyrészt mindhárom egyetem egy városi, lokális bázisból kiindulva nőtte ki magát valamelyest a városi szerepek bővülésével együtt, és kívánja a saját szerepét is ezzel párhuzamosan kitágítani, másrészt ez a szerepvállalás egyre tudatosabb. Az intézmények nemcsak vonzáskörzetükben, de tevékenységük tágan értelmezett hatásait tekintve már bővebb földrajzi térségben gondolkodnak. Ez a gondolkodás kétségtelenül az intézményi integrációk időszakára nyúlik vissza. Korábban mindhárom intézményt elsősorban lokális és maximum megyei szintű kitekintés jellemezte, csak a szerepek kibővülésével tágult ki földrajzi és társadalmi értelemben is a tér. Az intézményi integrációk időszaka egybeesik az EU csatlakozást megelőző időszakokkal és a bolognai folyamat elindulásával, amely szintén jelentős hatást gyakorolt az intézményi szerepek átalakulásában, elsősorban a

[10] Uszkai A. – Dános Zs. (2014): *Cross-border relationships of Central-European higher education institutions*. Letöltés: <http://www.regscience.hu:8080/jspui/handle/11155/717> 2016.02.26.

nemzetközi térben való erőteljesebb megjelenéssel. Ezek a folyamatok már így a közvetlen EU csatlakozás előtt megkezdődtek, de számos változás azzal hozható közvetlen összefüggésbe. Az első és legfontosabb hatása az EU csatlakozásnak a támogatási források elosztása kapcsán kialakított területi rendszerek hatása, azaz a források tervezési-statisztikai régiókhoz való kötése. A mesterségesen létrehozott régiók esetében a felsőoktatási intézmények rá voltak kényszerülve, hogy egy olyan területi egységben vállaljanak szerepet, amelynek sem előzménye, sem jövőképe nem volt. Ezt a kihívást eltérően töltötték be, de mindegyik egyetem reagált rá valamilyen formában. A Miskolci Egyetem szerepvállalása feltöltötte a régió üres keretét, a Kaposvári Egyetem kényszerűségből magára vállalta a szerepeket és meg is fogalmazta elképzeléseit, de az üres rendszerben egyelőre előzmények és tartalom híján kissé esetleges ez a szerepvállalás, míg a Széchenyi István Egyetem lényegében felvállalva a szerepeket egy eltérő régiós térben való sítja meg azokat (amely magában foglalja a NUTS2 régiót is). Szintén fontos hatása a határon átnyúló kapcsolatok támogatása, amely erősíti a nemzetközi kapcsolatok dimenzióját és formálja az ezzel kapcsolatos szerepeket. A nemzetközi térben való szerepeket elsősorban az Erasmus és más csereprogramok a meghatározóak, az egyéb kapcsolatrendszerekben az egyes tudományterület kapcsán kialakított szerepek, illetve az egyéni kapcsolatok a döntőek, egyik egyetem egyéb nemzetközi szerepvállalása sem éri el azt a szintet, hogy kontinentálisan vagy globálisan kiemelkedő intézménynek legyen tekinthető (ebből a szempontból még a legrégebbi egyetemi múltú Miskolci Egyetem tevékenysége a leginkább értelmezhető jelenleg). Szintén lényeges megjegyezni, hogy az EU-s csatlakozással a fenntartó állam részéről is olyan nyomás érkezett, ami az európai felsőoktatási rendszerhez való közelítést váltotta ki, például a minőségirányítás kapcsán az intézményfejlesztési terv előírása. A direkt és indirekt kormányzati törekvések, valamint az EU regionális fejlesztési keretek mind abba az irányba tolták az intézményeket, hogy a megyei határokon túlnyúlva regionális szerepkörben határozzák meg önmagukat, ha a régióként megnevezett területi egység vagy a régió belüli valós vonzáskörzetük nem is fedi egymást. A bolognai rendszer kapcsán mindenképpen ki kell kiemelni, hogy az Európai Felsőoktatási Tér részeként legalább kontinentális, de globális térben is meg kellett határozniuk szerepüket az intézményeknek (ez lehet jelentéktelen is, de mindenképpen szemponttá vált). Mindezek a változások azt is jelentették, hogy az egyetemek harmadik szerepe kibővült mind a tevékenységek körét, mind azok hatásterületét tekintve. Az egyetemek szerepvállalása értelmezhetővé vált regionális szinten, és három regionálisan elkötelezett egyetem koncepciója jelenik meg a stratégiai dokumentumok alapján. Az elemzés elsősorban a regionálisan elkötelezett egyetemek koncepció megjelenését mutatta ki, ezért az egyetemi szerepvállalásban a Triple Helix szempontú értékelése most nem kapott szerepet, ami azonban a kutatás egyik lehetséges iránya lehet a dokumentumok átfogóbb kvalitatív és kvantitatív alapú tartalomelemzése mellett. Egy dolog azonban is így világosan látszik az eddigi eredmények alapján: a regionális szerepvállalás, azaz a regionális gazdasági és társadalmi igényeinek való

megfelelés és azok támogatása hosszútávon fenntartható stratégiát jelenthet a vizsgált intézményeknek mint olyan egyetemeknek, amelyeknek a nemzetközi versenyben nincsenek erős pozíciói.

IRODALOM

- Carayannis, E. G. - Barth T. D. - Campbell D. F. J. (2012): *The Quintuple Helix innovation model: global warming as a challenge and driver for innovation*. Journal of Innovation and Entrepreneurship, 2. 1-12.
- Carayannis, E. G. - Campbell D. F. J. (2012): *Mode 3 Knowledge Production in Quadruple Helix Innovation Systems. Twenty-first-Century Democracy, Innovation and Entrepreneurship for Development*. SpringerBriefs in Business, 7. 1-63.
- Etzkowitz, H. - Leydesdorff, L. (1996): *The Triple Helix of University-Industry-Government Relations: A Laboratory for Knowledge Based Economic Development*. EASST Review, 1. 11-19.
- Etzkowitz, H. - Leydesdorff, L. (2000): *The dynamics of innovation: from Nation Systems and „Mode 2” to a Triple Helix of university-industry-government relations*. Research Policy, 2. 109-123.
- Goddard, J. (1997): *Universities and Regional Development: An Overview, background paper for OECD*. University of Newcastle. CURDS, Newcastle.
- Goddard, J. - Vallance, P. (2011): Universities and regional development. In: Pike, A. - Rodríguez-Pose, A. - Tomaney, J. (eds.) *Handbook of local and regional development*. Routledge, London. 425-437.
- S. n. (2013): *A Miskolci Egyetem Küldetésnyilatkozata*. Miskolci Egyetem, Miskolc.
- S. n. (2006): *Intézményfejlesztési Terv 2007-2010*. Miskolci Egyetem, Miskolc.
- S. n. (2012): *Intézményfejlesztési Terv*. Miskolci Egyetem, Miskolc.
- S. n. (2012): *Intézményfejlesztési Terv*. Kaposvári Egyetem, Kaposvár.
- S. n. (2007): *Intézményfejlesztési Terv 2007-2011*. Széchenyi István Egyetem, Győr.
- S. n. (2012): *Intézményfejlesztési Terv (2012-2016)*. I. kötet: Helyzetelemezés. Széchenyi István Egyetem, Győr.
- S. n. (2012): *Intézményfejlesztési Terv (2012-2016)*. II. kötet: Stratégia és kiválóság. Széchenyi István Egyetem, Győr.
- S. n. (2006): *Kaposvári Egyetem Intézményfejlesztési Terve*. Kaposvári Egyetem, Kaposvár.
- S. n. (2008): *Kaposvári Egyetem Intézményfejlesztési Terve*. Kaposvári Egyetem, Kaposvár.
- S. n. (2009): *Kaposvári Egyetem Intézményfejlesztési Terve*. Kaposvári Egyetem, Kaposvár.
- S. n. (2006): *Küldetési nyilatkozat*. Kaposvári Egyetem, Kaposvár.
- S. n. (2013): *Minőségpolitika*. Miskolci Egyetem, Miskolc.
- Uszkai A. - Dános Zs. (2014): *Cross-border relationships of Central-European higher education institutions*. Letöltés: <http://www.regscience.hu:8080/jspui/handle/11155/717> (2016.04.01.)

ENGLISH ABSTRACT

HEI's of Hungary accepted the main guidelines of the strategy of European universities in the field of the first two missions, research and education till the

accession of Hungary to EU. To identify and formulate the third mission of the local universities is a necessary step to build up the knowledge-based society and determine the regional roles of the universities. The regional interpretation of the third mission is elaborated in several theoretical frameworks, some of them, as Triple Helix define the role of universities mainly from the point of view of the economy. Other theories highlight the impact of universities on the regional economies (John Goddard) or the question of the social responsibility of universities. The mentioned theories have taken a considerable effect on the development of the modern university roles. In this connection, the study examines the concepts and the changes of three Hungarian universities' regional roles in their institutional strategic documents after the accession to EU as mile stone.